

Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 8.

A magyar mondat és kontextuális környezete

2020. november 19–20.

Online: [Ms Teams](#)

Absztraktfüzet

Szerkesztette

Hrenek Éva és Kuna Ágnes

Az ELTE BTK MNyFI Mai Magyar Nyelvi Tanszék és az ELTE
DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központ konferenciája

PROGRAM

November 19. (csütörtök)

09.00–09.15 Megnyitó

Tátrai Szilárd, az ELTE BTK MNyFI Mai Magyar Nyelvi Tanszék vezetője

09.15–10.15 Plenáris előadás

Kugler Nóra: Milyen kérdésekhez és válaszlehetőségekhez vezet az összetett mondat leírásában a kontextus módszeres figyelembevétele?

10.15–10.30 Szünet

10.30–12.30 Szekció 1.

Igei konstrukciók, mondatok és korpuszok

Elnök: *Tolcsvai Nagy Gábor*

10.30–11.00

Simon Gábor: Mondat és kollokáció – a mondat mint kollokáció

11.00–11.30

Horváth Péter: Igei konstrukciók szótári reprezentációjának lehetőségei

11.30–12.00

Laczkó Krisztina: Adalékok a mediális igés kompozitumszerkezetekhez

12.00–12.30

Palágyi László: Az igekötős ige konstrukciós keretben – a *le* igekötő esete

12.30–13.15 Szünet

13.15–14.45 Szekció 2.

Összetett mondatok, összetett konstrukciók

Elnök: *Simon Gábor*

13.15–13.45

Kálmán László – Lagos Mátyás: A *hogy* elhagyhatóságának egy érdekes esete

13.45–14.15

Brdar-Szabó Rita – Brdar Mario: *Használni használjuk, de hogy mit is jelent...?* Szintaktikai reduplikatív konstrukciók és kontextuális környezetük a mai magyarban

14.15–14.45

Szlávič Eszter: Átmenet a tagmondatkapcsolat és a kétigés komplex magmondat között

14.45–15.00 Szünet
15.00–17.00 Szekció 3. Mondat, konstrukció, kommunikáció Elnök: <i>Brdar-Szabó Rita</i>
15.00–15.30 <i>Bartha Csilla – Holecz Margit: A multimodális korpuszok és elemzések lehetőségei a „mondat” kutatásában</i>
15.30–16.00 <i>K. Molnár Emese: A mondat mint kommunikatív kontúr</i>
16.00–16.30 <i>Nagy Julianna: Metaforák Kosztolányi novelláiban</i>
16.30–17.00 <i>Tolcsvai Nagy Gábor: Trajektor-landmark megoszlás és a szemantikai szerepek a magyar mondatkonstrukciókban</i>

November 20. (péntek)

09.00–11.00 Szekció 4. A diskurzustípusok és a mondat Elnök: <i>Laczkó Krisztina</i>
09.00–09.30 <i>Gonda Zsuzsa: Őszintén szólva: Tanárjelöltek mondatalkotási stratégiái reflektív szövegekben</i>
09.30–10.00 <i>Ballagó Júlia: Az online diskurzusok műfajiságára reflektáló kontextualizáló konstrukciók</i>
10.00–10.30 <i>Kopcsák Róbert: Kontextus és materialitás. A viszonyhálózati mondatmodell és a számítógép közvetítette kommunikációba ágyazódó mondatok kapcsolata</i>
10.30–11.00 <i>Bencze Norbert: Megismerkedési diskurzusok második személyhez kötött megnyilatkozásai a válasz előhívásának funkciójában</i>
11.00–11.15 Szünet
11.15–13.15 Szekció 5. Konstrukció, hangzás, jelentés Elnök: <i>Kuna Ágnes</i>
11.15–11.45 <i>Bóna Judit – Markó Alexandra: Kérdő mondatok gyermekek felolvasásában</i>

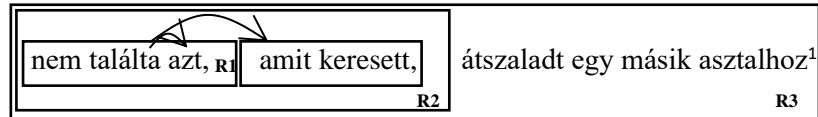
11.45–12.15 <i>Bajzát Tímea Borbála: „Míg beszéltem, rá se mertem nézni.” A premodális tartományokat megnyitó konstrukciók azonosítása</i>
12.15–12.45 <i>Pomázi Bence: Összetartozást kifejező -nak/-nek ragos konstrukciók vizsgálata egy előhívásos teszt kapcsán</i>
12.45–13.15 <i>Varga Mónika: Kontextualizáció és variáció az összetett mondatokban: a határozói igenevek esete</i>
13.15–14.00 Szünet
14.00–16.00 Szekció 6. Kontextualizáció mondaton innen és túl Elnök: <i>Markó Alexandra</i>
14.00–14.30 <i>Domonkosi Ágnes – Imrényi András – Kuna Ágnes: A vokatívusz a mondaton innen és túl</i>
14.30–15.00 <i>Dér Csilla: A metapragmatikai tudatosság jelzései a diskurzusjelölővel (szóval, hát) induló hogy kötőszós függetlenedett (inszubordinált) mellékmondatok esetében</i>
15.00–15.30 <i>Hámori Ágnes: „Szóval, úgyhogy, tehát...” A „bizonytalan-zárású” mondatok mint a társalgás egy sajátos mondat típusa: a konstrukció a fordulóváltás-szerveződés és pragmatikai stratégiák szolgálatában</i>
15.30–16.00 <i>Tátrai Szilárd: A kontextualizáció szubjektivitása az elemi és az összetett mondatokban</i>
16.00–16.15 Zárszó <i>Tolcsvai Nagy Gábor, az ELTE DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központ vezetője</i>

Plenáris előadás

KUGLER NÓRA

Milyen kérdésekhez és válaszlehetőségekhez vezet az összetett mondat leírásában a kontextus módszeres figyelembevétele?

Az előadás az összetett mondat műveleti oldalát a diskurzusbeli figyelmi működésben (Talmy 2007, Tátrai 2017, Tolcsvai Nagy 2017), a reprezentált jeleneteknek mint figyelmi kereteknek a megnyitásban (Chafe 1988, Langacker 2016), e kidolgozási folyamatban pedig a jelenetek egymásra rétegzettségében (l. az ábrában: R), integrálódásában ragadja meg.

1. ábra

Az integrált jelenetek viszonyának pontosabb leírásához három tényezőt vizsgál: 1) a prominenciát, 2) a tartalmazást vagy behatároltságot és 3) a mentális elérést (vö. Langacker 2014). A faktorok segítségével azonosított mintázatokat konstrukciótípusokkal kapcsolja össze, szimbolikus viszonyokban értelmezi, a konstrukciók prototípuselvé leírását javasolja (Kugler 2017).

1) A prominencia a jelenetek előtér-háttér viszonya alapján állapítható meg. A példában a nemtalálás és az átszaladás egyformán prominensek, a keresés kifejezése azonban háttérem a nemtaláláshoz képest. 2) A tartalmazás a fogalmi kereten alapuló behatároltságot jelenti, a formai oldalon általában grammatikalizálódott szerkezeti megoldások is jelzik. Például a 'keresett dolog' része a *talál* ige fogalmi szerkezetének, ezt a szereplőt sematikusan ki is dolgozza az igealak, valamint az *azt* utalószó. 3) A példában az *amit keresett* jelenethez a mentális elérést az első tagmondat biztosítja azáltal, hogy a keresett tárgyat meg nem találtként aktiválja.

A példabeli nemtalálás és átszaladás nincs sem tartalmazási, sem ezen alapuló mentális elérési viszonyban. A figyelemirányítás alapján azonban az R3 mégis kidolgozottabb réteggént épül a megelőzőkre: az átszaladást azokkal összefüggésben dolgozzuk fel következményként (l. integráció, emergencia).

Az előadás lényegi része azzal foglalkozik, hogy ez a megközelítés milyen kérdések felvetését és megválaszolását teszi lehetővé valós nyelvi adatokkal kapcsolatban. Az alábbi jelenségeket, illetve problémákat érinti.

- Az összetett mondat megjelenése a nyelvelsajátítás folyamatában; Mi a probléma a „mellérendelés az első” magyarázattal?
- A tagmondatsorrend a nyelvváltozás folyamatában (a vonatkozó mellékmondatok esetében; Dömötör 2008); Miért volt bizonyos konstrukciók esetében már a középmagyar korban is gyakoribb a főmondat-mellékmondat sorrend?
- A konstrukciós sémák közötti érintkezés; Mi motiválja az elkülönbözést és a vegyülést?

Kulcsszavak: összetett mondat, figyelmi keret, prominencia, behatároltság, mentális elérés, konstrukciótípusok

Irodalom

- Chafe, Wallace 1988. Linking intonation units in spoken English. In Haiman, John – Thompson, Sandra A. (eds.): *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1–28.
- Dömötör Adrienne 2008. A középmagyar kori minőségjelzői mellékmondatok. In Haader Lea – Horváth László (szerk.): *Tanulmányok a középmagyarkor mondattana köréből*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 38–63.

¹ A példa forrása a Kivi (Korpusz az inferencialitás vizsgálatához).

- Kugler Nóra 2017. Az összetett mondat. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. A magyar nyelv kézikönyvtára 4. Budapest: Osiris Kiadó. 806–895.
- Langacker, Ronald W. 2014. Subordination in a dynamic account of grammar. In Visapää, Laura – Kalliokoski, Jyrki – Sorva, Helena (eds.): *Contexts of subordination*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 17–72.
- Langacker, Ronald W. 2016. Baseline and elaboration. *Cognitive Linguistics* 27/3: 405–439.
- Talmy, Leonard 2007. Attention phenomena. In Geeraerts, Dirk – Cuyckens, Hubert (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 264–293.
- Tátrai Szilárd 2017. Pragmatika. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. A magyar nyelv kézikönyvtára 4. Budapest: Osiris Kiadó. 899–1058.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Jelentéstan. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. A magyar nyelv kézikönyvtára 4. Budapest: Osiris Kiadó. 207–499.

Szekció-előadások

BAJZÁT TÍMEA BORBÁLA

„Míg beszéltem, rá se mertem nézni.”

A premodális tartományokat megnyitó főnévi igeneves konstrukciók azonosítása

A kutatás a premodális szemantikai tartományokat megnyitó főnévi igeneves konstrukciókat vizsgálja funkcionális kognitív kiindulópontból (Langacker 2008, Tolcsvai Nagy 2017). Az elemzés a modalitás szemantikai terébe való belépést kísérli meg azonosítani azokban az esetekben, amelyekben valamilyen premodális tartomány (TUDÁS, KÉPESSÉG, SZÁNDÉK, HAJLANDÓSÁG, VÁGY) a kiindulópont (pl. *akar* + NI, *képes* + NI, *tud* + NI). A mintavétel korpuszvezérelt, a vizsgált főnévi igeneves szerkezetek körét a Magyar Nemzeti Szövegtár (v2.0.5) főnévi igenévi kifejezéseinek gyakorisági listája alapján határozza meg. A cél a modális jelentések indirekt módszerekkel történő azonosítása annak érdekében, hogy el lehessen kerülni az a priori modális kategóriák (Kiefer 2005) alkalmazását. A szemantikai leírást ezért nem a primer logikai modális kategóriákból kiindulva végzi el a vizsgálat, hanem azokat újragondolva modellálja a forma-funkció oldaláról együttesen az igék, igei szerkezetek jelentéséből kiindulva egy, az erődinamikát (Pelyvás 2013) figyelembe vevő forgatókönyvi modellben. Továbbá felhasználja a szemantikai térképes módszer (Haspelmath 2003) lehetőségeit is.

Kulcsszavak: modalitás, klaszteranalízis, premodális tartomány, modális tartomány erődinamikai modell

Irodalom

- Haspelmath, Martin 2003. The Geometry of Grammatical Meaning: Semantic Maps and Cross-Linguistic Comparison. In Tomasello, Michael (ed.): *The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 211–242.
- Kiefer Ferenc 2005. *Lehetőség és szükségszerűség*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Pelyvás Péter 2013. „Nekem most el kell menjek...” A *kell* és az angol *must* segédige konceptuális és grammatikai struktúrájáról. In Kugler Nóra – Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *A megismerés és az értelmezés konstrukciói. Tanulmányok Tolcsvai Nagy Gábor tiszteletére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 186–203.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017 (szerk). *Nyelvtan. A magyar nyelv kézikönyvtára 4*. Osiris. Budapest.

BALLAGÓ JÚLIA

Az online diskurzusok műfajiságára reflektáló kontextualizáló konstrukciók

A funkcionális kognitív pragmatika nézőpontját érvényesítő előadás két online összetett műfaj, az internetes receptportál és a könyvértékelő weboldal tekintetében vizsgálja azokat a kontextualizáló konstrukciókat (l. Imrényi 2017: 743–758), amelyek a releváns diszkurzív sémák megnyilatkozási és befogadási alkalmazásba vételét jelzik, ezáltal a megnyilatkozások egészes létrehozását és befogadását kezdeményezik. Az előadás fókuszában azoknak az explicit metapragmatikai jelzéseként (Verschueren 2000: 447–450) számontartott kontextualizáló konstrukcióknak a részletező bemutatása áll (vö. Tátrai 2020), amelyek a megnyilatkozónak a megnyilatkozások műfajiságához való reflexív viszonyulását teszik megfigyelhetővé a referenciális jelenetben. A kisméretű kutatói korpuszon végzett szisztematikus vizsgálat eredményeként bemutatom, hogy (i) a vizsgált online diskurzusok megnyilatkozási miként konstruálják meg a diskurzus műfajspecifikus, illetve műfajspecifikáló résztvevői szerepvizonyait, valamint hogy (ii) ezzel összefüggésben milyen nyelvi konstrukciók segítségével figyelgetik meg a diskurzus résztvevőit a műfaj egy adott példányát létrehozó, illetve befogadó, aktív tudattal rendelkező, konstruáló szubjektumként.

Kulcsszavak: kontextualizációs utasítás, metapragmatikai jelzés, mentális aktivitás, műfajiság, kontextualizáció, online diskurzusok

Irodalom

- Imrényi András 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 663–760.
- Tátrai, Szilárd 2020. On the perspectival nature and metapragmatic reflectiveness of contextualization. *Studia Linguistica Hungarica* 32: 109–120.
- Verschueren, Jef 2000. Notes on the role of metapragmatic awareness in language use. *Pragmatics* 10/4: 439–456.

A multimodális korpuszok és elemzések lehetőségei a „mondat” kutatásában

A multimodális empirikus kutatások és elméletek az elmúlt években – újragondolva a nyelv kommunikációban és interakcióban betöltött kiemelt szerepét – több irányból kérdőjelezik meg, sőt empirikus bizonyítékokkal is cáfolják azt a feltételezést, mely szerint a nyelv az elsődleges és legfejlettebb erőforrás, ezáltal pedig a legalapvetőbb a kommunikáció egészének megértése szempontjából (Adami 2017, Jewitt–Bezemer–O’Halloran 2016, Hodgee–Kress 1988, Kress 2010). A kommunikáció során ugyanis különféle szemiotikai erőforrásokat kombinálunk, melyek mindegyikéhez különböző affordanciák és potenciálok társulnak, s melyek mindegyike különböző funkcionális töltettel rendelkezik. A multimodális elemzéseket a nyelvészet számos területén alkalmazták sikeresen; többek között különböző nyelvi egységek, így a megnyilatkozások belső szerveződésének és határainak meghatározásakor (l. pl. Cantalini–Moneglia 2020) vagy gépi tanulásra építő szintaktikai elemzés javítására (Delecraz et al. 2019), vizsgálták továbbá, hogyan válhatnak gesztusok szintaktikai összetevőkké (Ladewig 2014). Előadásunk során valós nyelvi példákon keresztül mutatjuk be a multimodális korpuszelemzés és többszintű elemzési keret integrálásának lehetőségeit és implikációit.

Kulcsszavak: korpusz, multimodalitás, annotáció, szemiotikai erőforrások

Irodalom

- Adami, Elisabetta 2017. *Multimodality and superdiversity: Evidence for a research agenda*. Tilburg Papers in Culture Studies No. 177. Tilburg: Tilburg University.
- Cantalini, Giorgina – Moneglia, Massimo 2020. The Annotation of Gesture and Gesture / Prosody Synchronization in Multimodal Speech Corpora. *Journal of Speech Sciences* 9: 7–30.
- Delecraz, Sebastien – Becerra-Bonache, Leonor – Nasr, Alexis – Bechet, Frederic – Favre, Benoit 2019. Visual Disambiguation of Prepositional Phrase Attachments: Multimodal Machine Learning for Syntactic Analysis Correction. In Rojas, I. – Joya, G. – Catala, A. (eds.): *Advances in Computational Intelligence. IWANN 2019*. Lecture Notes in Computer Science (11506). Cham: Springer. Vol. I. 632–643.
- Hodge, Robert – Kress, Gunther 1988. *Social Semiotics*. Cambridge: Polity.
- Jewitt, Carey – Bezemer, Jeff – O’Halloran, Kay 2016. *Introducing Multimodality*. London – New York: Routledge.
- Kress, Gunther 2010. *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Ladewig, Silva H. 2014. Creating multimodal utterances. The linear integration of gestures into speech. In Müller, Cornelia – Cienki, Alan – Fricke, Ellen – Ladewig, Silva H. – McNeill, David – Bressemer, Jana (eds.): *Body-Language-Communication: An International Handbook on Multimodality in Human Interaction*. Handbooks of Linguistics and Communication Science 38.2. Berlin–Boston: Mouton de Gruyter. 1662–1677.

BENCZE NORBERT

**Megismerkedési diskurzusok második személyhez kötött megnyilatkozásai
a válasz előhívásának funkciójában**

Az első találkozás, a megismerkedés spontán élőnyelvi dialógusait vizsgálva Svennevig (1999, 2013) hármasszekvenciális felépítést mutat be, ahol az önreprezentációt tartalmazó választ előhívó kérdés, illetve a folytatást implikáló kérdés is fontos szerephez jut. Magyar villámrandik spontán élőnyelvi dialógusait elemezve azonban felismerhető, hogy a válasz és a folytatás implikálásának funkciójával akár a semleges pozitív kijelentő mondatnak (Imrényi 2017) megfeleltethető megnyilatkozások is állhatnak. Az elemzésbe a korpusz olyan megnyilatkozásait vontam be, melyekben a második személy morfémaival jelölt, tehát a beszélő üzenetét beszélgetőtársához köti. Előadásomban ezen – főleg, de nem kizárólagosan kérdéseket tartalmazó – megnyilatkozásokat kívánom bemutatni példákkal, egy lehetséges leírási, csoportosítási módot felvázolva. Az eredmények rámutatnak a mondattípusok összetettségére és a kontextualizáció fontosságára a diskurzus szerveződésében.

Kulcsszavak: spontán élőnyelvi diskurzus, megnyilatkozás, mondattípusok, kérdés

Irodalom

- Imrényi András 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 664–760.
- Svennevig, Jan 1999. *Getting acquainted in conversation. A study of initial interactions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svennevig, Jan 2013. Direct and Indirect Self-Representation in First Conversations. *Journal of Language and Social Psychology*. 33/3: 302–327.

BÓNA JUDIT – MARKÓ ALEXANDRA
Kérdő mondatok gyermekek felolvasásában

A prozódia elsajátításáról a nyelvfejlődés során relatíve kevés ismeretünk van, különösen az intonációs mintázatok gyermeknyelvi sajátosságairól (pl. Speer–Ito 2009, Kallay–Redford 2016, Kapatsinski et al. 2017). A kérdő mondatok produkciója ezen belül is specifikus jelenség, hiszen az egyes típusai más-más prozódiai szerkezettel jellemezhetők. A felolvasás esetén ráadásul az olvasási folyamat begyakorlottsági szintje is hatással lehet a prozódiai megformálásra.

A jelen előadásban kérdő mondatok megvalósítási mintázatait, ezen belül temporális és intonációs sajátosságait vizsgáljuk mondatok és egy párbeszédese szöveg felolvasása során kisiskolások esetében. Hipotéziseink szerint a gyakorlatlan olvasók (egyben fiatalabb gyermekek) ejtésében kisebb különbség lesz a kijelentő mondatok és a kérdő mondatok temporális sajátoságaiban, mint a gyakorlott olvasókéban. Azt is feltételezzük, hogy az intonációs szerkezetek megvalósítása is nagymértékben függ az olvasó gyakorlottságától, és negyedik osztály után tapasztalható az, hogy a felnőttek körében prototipikusnak tételezett mintázatok válnak jellemzővé (Markó 2015). Az előadásban 3–5. osztályos gyermekek hangmintái elemzésének eredményeit mutatjuk be. Vizsgálatunk hozzájárul az anyanyelv-elsajátítás és az olvasástanulás pontosabb megismeréséhez.

Kulcsszavak: intonációs mintázatok, kérdő mondat, gyermeknyelv, felolvasás

Irodalom

- Kallay, Jeffrey – Redford, Melissa A. 2016. A longitudinal study of children's intonation in narrative speech. *INTERSPEECH* 2016: 1079–1083.
- Kapatsinski, Vsevolod – Olejarczuk, Paul – Redford, Melissa A. 2017. Perceptual learning of intonation contour categories in adults and 9- to 11-year-old children: Adults are more narrow-minded. *Cognitive Science* 41/2: 383–415.
- Markó Alexandra 2015. *A spontán beszéd prozódiai szerkezete. Időzítés és beszéd dallam*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Speer, Shari R. – Ito, Kiwako 2009. Prosody in first language acquisition – Acquiring intonation as a tool to organize information in conversation. *Language and Linguistics Compass* 3/1: 90–110.

Előadásunk kiindulópontja a reduplikáció definíciója, alapvető típusainak elhatárolása, nyelvtipológiai vonatkozásainak jellemzése és a mai magyar nyelvben azonosítható reduplikatív folyamatok számbavétele. Ezután teljes figyelmünket azon szintaktikai reduplikatív konstrukciók (Brdar–Brdar-Szabó 2014) vizsgálatára irányítjuk, amelyeket az (1–3) alatti autentikus nyelvhasználati példák szemléltetnek:

- (1) [...] Viszont *látni látja* a jelet, csak túl gyengén. (MNSZ2)
- (2) *Gyorsnak gyors, szépségek szép, stabilnak stabil*, de sok minden hiányzik belőle, és még nem jó mindenre. (MNSZ2)
- (3) *Filmnek film*, de valahogy nem illik a sorozat szellemiségébe [...]. (MNSZ2)

Az ilyen típusú reduplikációkat általában retorikai alakzatként elemzik és a figura etymologicák közé sorolják be, és bár már Ponori Thewrewk (1874) és Fokos (1931) is említi bizonyos típusokat, jelentésük és funkciójuk meghatározása mindmáig megoldatlan problémának számít (l. D. Máta 1995, Nádas 2003).

Előadásunkban amellet fogunk érvelni, hogy a fenti példák a mai magyarban egy önálló szintaktikai reduplikatív szuperkonstrukció igei, melléknévi és főnévi altípusainak tekinthetők. Az MNSZ2-ből célzott kereséssel lehívott nyelvhasználati példányok és kontextuális környezetük elemzése alapján meghatározzuk a konstrukciós jelentést és a pragmatikai funkciókat.

Kulcsszavak: szintaktikai reduplikatív konstrukció, konstrukciós jelentés, pragmatikai funkciók

Irodalom

- Brdar, Mario – Brdar-Szabó Rita 2014. Syntactic reduplicative constructions in Hungarian (and elsewhere): Categorization, topicalization and concessivity rolled into one. In Rundblad, Gabrielle – Tytus, Aga – Knapton, Olivia – Tang, Chris (eds.): *Selected Papers from the 4th UK Cognitive Linguistics Conference*. London: The UK Cognitive Linguistics Association. 36–51.
- Fokos Dávid 1931. A „figura etymologica.” *Magyar Nyelvőr* 60: 3–10; 45–53; 103–107; 130–134.
- D. Máta Mária 1995. A figura etymologica értelmezésének és rendszerezésének kérdéséhez. *Magyar Nyelvőr* 119: 52–61.
- Nádas Tímea 2003. A főnévi igeneves figura etymologicák grammatikai vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* 127: 207–221.
- Ponori Thewrewk Emil 1874. Figura etymologica. *Magyar Nyelvőr* 3: 385–389.

DÉR CSILLA ILONA

**A metapragmatikai tudatosság jelzései a diskurzusjelölővel (*szóval, hát*) induló
hogy kötőszós függetlenedett (inszubordinált) mellékmondatok esetében**

A függetlenedett mellékmondatok alárendelt mellékmondatok vonásaival bíró konstrukciók, jellemzően alárendelő kötőszót tartalmaznak, pl. *Hogy rövidre fogjam mondandómat...* (Evans 2017, Dér 2019a). Egyes konstrukcióik diskurzusjelölőkkel társulva is megjelenhetnek, közülük a *szóval* és a *hát* jelölőkkel induló inszubordinált mondatok (pl. *Szóval hogy mi a bizalom?*; *Hát hogy erre nem gondoltunk...*) különböző variációit elemezzük az MNSZ2 korpuszán, mindkét társulás (*szóval + hogy, hát hogy*) esetében 500 találatos véletlen mintákon.

Mivel diakrón elemzések (Dér 2019b) szerint a diskurzusjelölő nélküli *hogy*-os inszubordinált mondatok idéző és újrafogalmazó kontextusban keletkeztek, és sokszor maguk is metapragmatikai funkciójú igealakokat tartalmaznak, megvizsgáljuk, hogy diskurzusjelölővel bővült változataik mennyiben viselkednek hasonlóan, és milyen funkciókat töltenek be a különböző műfajokban. Kutatásunkat funkcionális pragmatikai szemléletben végezzük, a variációs pragmatika, a korpuszelemzés és a diskurzuselemzés módszereiből válogatva.

Kulcsszavak: inszubordináció, diskurzusjelölők, idézés, mondásigék, metapragmatikai tudatosság

Irodalom

- Dér Csilla Ilona 2019a. Inszubordinált (függetlenedett) mellékmondatok a magyar beszélt és írott beszélt nyelvben. *Beszéd kutatás* 27: 206–220.
- Dér, Csilla Ilona 2019b. Szintaxisból a pragmatikába? *Hogy* kötőszós függetlenedett mellékmondatok kialakulása (inszubordináció) a magyarban. In Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X*. Szeged: SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék. 47–62.
- Evans, Nicholas 2007. Insubordination and its uses. In Nikolaeva, Irina (ed.): *Finiteness. Theoretical and empirical foundations*. Oxford: Oxford University Press. 366–431.

A vokatívusz a mondaton innen és túl

Az előadás célja, hogy bemutassa a hagyományosan vokatívusznak nevezett közvetlen megszólítás műveletének a magyarra jellemző sajátosságait. Az elemzés a vokatívusz tanulmányozásának újabb eredményeihez kapcsolódva (Sonnenhauser–Hanna 2013, Hill 2014) árnyalja és kibővíti a művelet korábbi magyar leírásait (Károly 1962, Fülei-Szántó, Kugler 2000, 2017). Nagy mennyiségű, széles körből merített példaanyagra építve tárgyaljuk a vokatívusz (i) tipikus belső szerkezeti jellemzőit, (ii) önálló megnyilatkozásként történő megvalósulásának lehetőségeit, (iii) a mondaton belüli viszonyait, azaz a különböző tagmondatokhoz való kapcsolódásának módjait és sorrendiségét, (iv) a közlések kontextualizációjában játszott szerepeit, illetve (v) a különböző diskurzusműfajokban jellemző funkcióit. A különböző szóbeli és írásbeli diskurzusműfajokat feldolgozó anyagban orvos-beteg párbeszéd, rádióműsor, internetes társalgás, levelezés, regény, dráma, bábjáték és különböző lírai műfajok is szerepelnek. A mondatszerkezeti elemzés háttérben a magyar mondat többdimenziós leírása áll (Imrényi 2017), amely a függőségi nyelvtan és a kognitív nyelvészet háttérfeltevéseit egyesíti.

Kulcsszavak: vokatívusz, kontextualizáció, diskurzusműfaj, kognitív függőségi nyelvtan

Irodalom

- Fülei-Szántó Endre 1994. *A verbális érintés*. Linguistica. Series C, Relationes 7. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Hill, Virginia 2014. *Vocatives. How Syntax Meets with Pragmatics*. Empirical Approaches to Linguistics Theory 5. Leiden: Brill.
- Imrényi András 2017. Mondattan 1–2. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 663–760.
- Károly Sándor 1962. A mondatfajták. In Tompa József (szerk.): *A mai magyar nyelv rendszere*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 26–64.
- Kugler Nóra 2000. A mondattan általános kérdései. In Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 369–393.
- Kugler Nóra 2017. A mondattípusok részletes tárgyalása. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 761–801.
- Sonnenhauser, Barbara – Hanna, Patrizia Noel Aziz 2013. Introduction: Vocative! In Sonnenhauser, Barbara – Hanna, Patrizia Noel Aziz (eds.): *Vocative! Addressing between system and performance*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 261. Berlin: De Gruyter Mouton. 1–23.

Őszintén szólva: Tanárjelöltek mondatalkotási stratégiái reflektív szövegekben

A szakmai reflexió mint sajátos szövegműfaj egy adott pedagógiai helyzet fogalmi feldolgozása, konceptualizálása, amelynek kognitív mintái a nézőpontoszerkezet kialakításában, a szövegtípus speciális jellemzőiben és a mondat szerkesztésben is megjelennek (Raátz 2009). Az előadás a 2020-as tavaszi félév tanításkísérő szemináriumán részt vett 22 hallgató reflexiós céllal írott szövegeit elemzi, amelyeknek a témája a gyakorlatuk során az oktatás digitális átállása. A kognitív nyelvészeti háttérű szövegelemzés elsősorban arra koncentrál, hogy hogyan jelennek meg a szakmai reflexió grammatikai jellemzői mondat szinten, milyen mondatstruktúra segítségével reprezentálják a tanárjelöltek a szakmai reflexióra jellemző szubjektív nézőpontot, és hogy van-e jellemző mintázata a mondatok összekapcsolódásának (Tolcsvai Nagy 2001). A vizsgálat várható eredménye, hogy a reflexiós szövegek mondat szerkezete és a kapcsolódásukból kialakuló mintázat általánosan jellemzi ezt a szövegtípust. Továbbá az eredmények felhasználhatók a reflektív gondolkodást fejlesztő gyakorlatok kidolgozására (Szivák 2014), amelyek nagyban segíthetik a tanárjelölteket egy adott megtartott óra, egy tanítási/pedagógiai probléma leírásában, értelmezésében és a jövőre vonatkozó következtetések megfogalmazásában.

Kulcsszavak: reflexió, nézőpont, mondatstruktúra, mondatalkotási stratégia, mondatkapcsolódási mintázat

Irodalom

- Raátz Judit 2009. A tér kifejezőeszközei általános iskolás diákok szövegalkotásaiban. In Keszler Borbála – Tátrai Szilárd (szerk.): *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 243–251.
- Szivák Judit 2014. *Reflektív elméletek, reflektív gyakorlatok*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

HÁMORI ÁGNES

„Szóval, úgyhogy, tehát...”

**A „bizonytalan-zárású” mondatok mint a társalgás egy sajátos mondattípusa:
konstrukció a fordulóváltás-szerveződés és pragmatikai stratégiák szolgálatában²**

Az előadás a „bizonytalan zárású fordulók” („trail off”) jelenségét és az ehhez kapcsolódó mondat típust vizsgálja magyar társalgásokban, elsősorban a kötőszóval vagy diskurzusjelölővel (pl. *tehát, úgyhogy*) záródó fordulókra koncentrálva (pl. *ezekkel nem lehet versenyezni tehát*). E fordulótípus fontosságára több társalgáselemző munka is rámutat (pl. Local et al. 1986, Schegloff 1996, Walker 2012, kicsit más kiindulással Dér 2012); itt ezekre is támaszkodva, de társas kognitív pragmatikai megközelítésben vizsgáljuk (Verschueren 1999). A BEA 10 társalgásának elemzése alapján bemutatjuk, hogy a „trail-off” fordulókban jellemző egy sajátos formai mintázatú (al-)mondattípus: ez szorosan kötődik társalgásspecifikus funkciókhoz, főleg a beszélőváltás közös és együttes szervezéséhez, és ezen belül bizonyos, ezt (is) segítő pragmatikai stratégiákhoz (implicit egyezkedés, indirektség). E konstrukció kialakulásának és használatának hátterében univerzális társas-kognitív műveletek (közös konstruálás, kooperáció, beszédakció-feldolgozás), valamint egyéni és kulturális tényezők (pl. udvariassági normák) érzékeny összjátéka áll.

Kulcsszavak: társalgás, társalgási mondat típus, bizonytalan zárású forduló, egyezkedés, közös konstruálás

Irodalom

- Dér Csilla Ilona 2012. Beszélőváltások során használt diskurzusjelölők a magyar spontán beszédben. *Beszédkutatás* 2012: 130–141.
- Local, John – Kelly, John – Wells, William H. G. 1986. Towards a phonology of conversation: turntaking in Tyneside English. *Journal of Linguistics* 22: 411–437.
- Schegloff, Emanuel A. 1996. Turn organization: One intersection of grammar and interaction. In Ochs, Elinor – Schegloff, Emanuel A. – Thompson, Sandra A. (eds.): *Interaction and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press. 52–133.
- Verschueren, Jef 1999. *Understanding pragmatics*. London: Arnold.
- Walker, Gareth 2012. Coordination and interpretation of vocal and visible resources: „Trail-off” conjunctions. *Language and Speech* 55: 141–163.

² A kutatást a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K-128810 számú pályázata támogatta.

HORVÁTH PÉTER

Igei konstrukciók szótári reprezentációjának lehetőségei

Az előadás az igei konstrukciók szótári reprezentációjának lehetőségét vizsgálja. A konstrukciós nyelvtanok egyik alapgondolata, hogy a konstrukciók a beszélőközösségben konvencionálódott és a beszélők számára begyakorlódott szerkezetek, amelyekben egy fonológiai és egy szemantikai szerkezet kerül egymással szimbolikus viszonyba (pl. Goldberg 1995, 2006, Langacker 2008, Tolcsvai Nagy (szerk.) 2017). Ezen elgondolás alapján feltételezhető, hogy a konstrukciók a szavakhoz hasonlóan valamilyen szótárszerű reprezentáció formájában feldolgozhatók. Az előadás bemutatja az igei konstrukcióknak egy lehetséges XML-reprezentációját, és egyben rámutat arra, hogy a konstrukciók közötti kidolgozási és kiterjesztési viszonyok reprezentálására a digitális formátum alkalmasabb, mint a hagyományos, nyomtatott formátum. Az előadás emellett bemutat néhányat azokból az elméleti és módszertani kérdésekből, amelyek megválaszolása előfeltétele az igei konstrukciók szótári feldolgozásának, illetve kitér a konstrukciók feltárásához használható forrásokra is.

Kulcsszavak: konstrukciós nyelvtan, igei konstrukciók, szótárírás, XML

Irodalom

- Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago–London: The University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele E. 2006. *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) 2017. *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó.

K. MOLNÁR EMESE

A mondat mint kommunikatív kontúr

A mondat leírását célzó funkcionális és kognitív modellek lényegi aspektusokat világítottak meg a mondat mint nyelvi egység újragondolásával. Az elemi mondat konstrukcióként történő meghatározása Langacker (1987) vagy Goldberg (1995) nyomán szintetizálja a mondat szemantikai (pragmatikai) megközelítéseit, valamint a Chafe (1994) által prozódiai alapon azonosított intonációs egység a fonológiai szempontot is érvényesíti (lásd bővebben Imrényi 2017, Markó 2017). Boris Gasparov (2010) nyelvelméleti modellje azért érdemel figyelmet ebből a szempontból, mivel a kommunikatív kontúr (CC, *communicative contour*) – a kommunikatív fragmentum (CF, *communicative fragment*) fogalmával kiegészítve – ötvözi a konstrukciós leírások előnyeit, ugyanakkor képes a nyelvhasználat szintjén megjelenő kreatív nyelvi potenciált a leírás központjába helyezni. Ebből kiindulva az előadás bemutatja a modell lehetőségeit, valamint a CC és CF alkalmazásának módját egy rendszerszerű mintázatokban nehezen megragadható és kevésbé sematizálható konstrukciók kontinuumát tartalmazó korpusz anyagán.

Kulcsszavak: konstrukciós nyelvtan, mondat, kommunikatív kontúr, kommunikatív fragmentum

Irodalom

- Chafe, Wallace 1994. *Discourse, Consciousness, and Time: The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gasparov, Boris 2010. *Speech, Memory, and Meaning. Intertextuality in Everyday Language*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Goldberg, Adele 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Imrényi András 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan. A magyar nyelv kézikönyvtára 4*. Budapest: Osiris Kiadó. 664–760.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of cognitive grammar 1. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Markó Alexandra 2017. Hangtan. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan. A magyar nyelv kézikönyvtára 4*. Budapest: Osiris Kiadó. 75–206.

KÁLMÁN LÁSZLÓ – LAGOS MÁTYÁS

A *hogy* elhagyhatóságának egy érdekes esete

Arról, hogy a magyar *hogy* kötőszó mikor hagyható el, a szakirodalomban csak felsorolásokat találunk; azokról a szerkezetekről, ahol a *hogy* elhagyhatósága függ a főmondat igéjétől, ennél többet nem találunk. Előadásunkban azt állítjuk, hogy ezt a jelenséget nem érdemes szerkezeti alapon magyarázni (a különböző eseteknek eltérő mondatszerkezetet tulajdonítva). Mi a konstrukciós nyelvten eszköztárát javasoljuk a magyarázathoz. Ebben egy-egy konstrukció a mondatok fajtáit egyidejűleg képes szerkezeti és jelentéstani szempontból is jellemezni, sőt a prozódiai tulajdonságait is magába foglalhatja. Így a magyar nyelv rendszerébe beilleszthetővé válik az a fajta szerkezet is, amikor a *hogy* a főmondat jelentésének jóvoltából hagyható el. Így érthetővé válik az, amit például a generatív mondattanban csak nagy nehézségek árán lehetne leírni, hogy az alárendelt mondat értelmileg főmondati szerepet játszik, míg a főmondat jelentéstaniilag és prozódiaailag is úgy viselkedik, mint egyes mondatátározók (ezeket a kognitív grammatikában „kontextualizáló” szerepűnek nevezik).

Irodalom

- Erteschik-Shir, Nomi 2017. Bridge Phenomena. In Everaert, Martin – Riemsdijk, Henk C. (eds.): *The Wiley Blackwell companion to syntax*. Vol. 1. Hoboken – New Jersey: John Wiley & Sons Inc. 284–294.
- Hopper, Paul 1987. Emergent grammar. *Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 13: 139–157.
- Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária – Markó Alexandra – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor 2017. *Nyelvten*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kenesei István 2015. Az alárendelt mondatok szerkezete. In Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvten 1. Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 487–653.

KOPCSÁK RÓBERT

Kontextus és materialitás: a viszonyhálózati mondatmodell és a számítógép közvetítette kommunikációba ágyazódó mondatok kapcsolata

A formalizáló vagy algoritmizáló nyelvi leírások a mondatot gyakran grafémák szekvenciáiként értelmezik, azonban a funkcionális kognitív nyelvészet megnyitotta a teret a nyelv (és így a nyelv szimbolikus egységei, például a mondat) nem eszközszerű értelmezése előtt. Az *Osiris Nyelvtan* ennek megfelelően rámutat a mondat grafémaszekvenciákon és szövegkörnyezeten túli sajátosságaira, azaz a fonológiai pólus, az általánosan strukturáló kognitív elvek vagy a kontextus szerepére (l. Tolcsvai Nagy (szerk.) 2017). Az előadás azt vizsgálja, hogy milyen szerepe van a mondat kontextualizálásában a nem grafémaszerű vizuális jeleknek (képeknek, ábráknak), illetve a számítógép közvetítette kommunikáció medialisáltságának (digitális felületeknek). A kutatás kérdése, hogy a viszonyhálózati mondatmodell (Imrényi 2017) milyen magyarázóerővel bír olyankor, amikor a mondatot a résztvevők mentális tevékenységei mellett (illetve azokkal összhangban) a kommunikációs közeg közvetítettsége és a multimediális jelek is szervezik.

Kulcsszavak: viszonyhálózati mondatmodell, medialisáltság, számítógép közvetítette kommunikáció, vizualitás

Irodalom

Imrényi András 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. A magyar nyelv kézikönyvtára 4. Budapest: Osiris Kiadó. 663–761.

Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) 2017. *Nyelvtan*. A magyar nyelv kézikönyvtára 4. Budapest: Osiris Kiadó.

LACZKÓ KRISZTINA

Adalékok a mediális igés kompozitumszerkezetekhez

Az előadás célja a magyar mediális igék szemantikai mintázatának és az ezeket tartalmazó elemi mondatok kompozitumszerkezetének a feltárása funkcionális keretben (Tolcsvai Nagy 2016, 2017, Imrényi–Kugler 2017), érintve a hagyományos nyelvtanokat is (Fejős 2007, Lengyel 2017). A mediális igék fokozat szerint különböznek a végpontszerepű és a kezdeményező figurák vonatkozásában; szemantikai jellemzőik hálózatos viszonyt alkotnak. A prototipikus mediális ige trajektora végpontszerepű, témaként vagy elszenvédőként konstruálódik, a landmark kezdeményezőszerepű, energiaforrás, amely intranszitivitás esetén jellemzően implicit.

Megállapításaimat (1) esettanulmányokra alapozom (*leng, rezege, forog*; MNSZ2, 200-as minta): a fizikai mozgásigéknek felrajzolom a szemantikai mintázatát. (2) Egy 500 adatközlőn alapuló asszociációs teszttel a nyelvhasználóknak az igékkel kapcsolatos alapvető sémáit mérem fel. Majd elhelyezem az igéket a Kemmer-féle rendszerezésben (Kemmer 1993). A kutatás egyrészt segít pontosítani a fenti igék jelentésszerkezetének a leírását, másrészt módszertani adalékul is szolgál az igecsoport vizsgálatához.

Kulcsszavak: igei kompozitumszerkezet, mediális ige, szemantikai mintázatok, esettanulmányok

Irodalom

- Fejős Edina 2007. A mediális ige – kitekintés a nemzetközi szakirodalomra. <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/7924/fejoss.e.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Utolsó letöltés: 2020. július 4.)
- Imrényi András – Kugler Nóra 2017. Mondattan. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 663–898.
- Kemmer, Suzanne 1993. *The middle voice*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lengyel Klára 2017. Az ige. In Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó. 80–93.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2016. *Az ige a magyar nyelvben. Funkcionális elemzés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Az ige jelentése. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 310–352.

NAGY JULIANNÁ

Metaforák Kosztolányi novelláiban

Az előadás a funkcionális kognitív szemantika alapján (Fauconnier–Turner 2008, Langacker 2008, Simon 2018, Tolcsvai Nagy 2013) vizsgálja a metafora hatókörét választott Kosztolányi-novellákban. Az irodalmi metafora vizsgálatánál fontos megjegyezni, hogy ezeket a mindennap használt metaforák kiterjesztéseiként kell számontartani (vö. Simon et al. 2019: 223). És itt felmerül a kérdés, hogy hogyan juthatunk közelebb a metaforák értelmezéséhez. A kiválasztott szövegekben először azonosításra kerülnek a metaforikus kifejezések, hogy hol miképpen reprezentálódnak, majd azok hatóköre kerül vizsgálatra, hogy hogyan és miképpen változtatnak az adott szöveg jelentésén.

Az előadásban először a metafora kerül értelmezésre a kognitív szemantika alapján, majd a szövegben való működését vizsgálom. A metafora konkrét vizsgálati tárgyául Kosztolányi egy-egy novellája szolgál. Az előadás célja a metaforikus nyelvi kifejezések, azok grammatikai szerkezeteinek és szemantikai jelenségeinek vizsgálata.

Kulcsszavak: metafora, metaforikus szerkezetek, szöveg, Kosztolányi

Irodalom

- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Fauconnier, Gilles – Turner, Mark 2008. Rethinking metaphor. In Gibbs, Raymond W. Jr. (ed.): *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simon Gábor 2018. A megszemélyesítés szemantikai sémái József Attila leíró költeményeiben. *Magyar Nyelvőr* 142: 328–354.
- Simon Gábor – Bajzát Tímea Borbála – Ballagó Júlia – Havasi Zsuzsanna – Roskó Mira – Szlávich Eszter 2019. Metaforaazonosítás magyar nyelvű szövegekben: egy módszer adaptálásáról. *Magyar Nyelvőr* 143/2: 223–247.
- Stockwell, Peter 2002. *Cognitive poetics. An introduction*. London – New York: Routledge.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris Kiadó.

PALÁGYI LÁSZLÓ

Az igekötős ige konstrukciós keretben – a *le* igekötő esete

Az előadás célja az igekötős szerkezetek konstrukciós keretben történő leírásának bemutatása a *le* igekötő példáján keresztül. Elméleti kiindulópontunk a konstrukciós nyelvleírás non-redukcionizmusa (Croft–Cruse 2004), azaz a *le* igekötős igék jelentését nem pusztán az igekötő és az ige jelentéséből vezetjük le, hanem a különböző sematikus jelentésű és vonzatszerkezetű *le* igekötős igei konstrukciókból ($[le-V]$), amelyekbe az igék szemantikailag integrálódnak (Tolcsvai Nagy 2013). Ugyanakkor a konstrukciós nyelvtannal (Goldberg 1995) szemben a konstrukciót nem tekintjük a megvalósulásoktól független reprezentációnak, megközelítésünkben a konstrukciók példányalapú klaszterekben szerveződnek, egy új igekötős ige jelentéséhez leginkább a már meglévő példányok közös pontjai járulnak hozzá (Bybee 2010). A korpuszalapú (MNSZ2) kutatás különböző vonzatszerkezettel és sematikus jelentéssel rendelkező (l. $[le-V]_{LEFELÉ\ MOZOG}$ pl. *lefut a lépcsőn*; $[le-V]_{TELJESÍT}$ pl. *lefutja a maratont*; $[le-V]_{LEGYŐZ}$ pl. *lefutja a vonatot*) igekötős konstrukciókat térképez föl, amelyekbe az igék analógiásan illeszkednek.

Kulcsszavak: igekötő, ige, konstrukció, analógia

Irodalom

- Bybee, Joan 2010. *Language, Usage and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
Croft, William – Cruse, Alan D. 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
Goldberg, Adele 1995. *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: Chicago University Press.
Tolcsvai Nagy Gábor 2013. Az igekötő + ige szerkezet szemantikája. *Nyelvtudományi Közlemények* 109: 187–226.

POMÁZI BENCE

Összetartozást kifejező *-nak/-nek* ragos konstrukciók vizsgálata egy előhívásos teszt kapcsán

Az előadás a birtoklást, összetartozást kifejező szerkezetek konstrukciótípusaival foglalkozik funkcionális keretben. A vizsgálathoz a nyelvi anyagot egy előhívásos teszt biztosította, amelyben az adatközlők feladata az volt, hogy két perc alatt írjanak szabadon *-nak/-nek* ragos szerkezeteket és mondatokat. 116 adatközlő töltötte ki az online kérdőívet, a beérkezett válaszokból kézilég lettek kiválogatva a birtoklást, összetartozást kifejező szerkezetek, vagyis a birtokos jelzői, datívusz possesszívuszi (birtoklást kifejező *van/nincs* ige és *-nAk* ragos vonzata) és birtokos részeshatározói szerkezetek, sorrendben 78, 73 és 17 mondat vagy szerkezet. Az előadás a szerkezetek funkcionális szemantikai elemzését mutatja be, felhasználva Fillmore (1976) ke-retszemantikai elméletét. Az előadás megvizsgálja, melyek azok a fogalmi keretek, forgató-könyvi sémák, amelyek az összetartozási viszonyok mentális feldolgozásában tipikusan részt vesznek, illetve hogy ezekben mely magelemek szerepét töltik be a *-nak/-nek* ragos névszók.

Kulcsszavak: birtokos szerkezet, birtokos részeshatározó, datívusz possesszívusz, fogalmi keretek

Irodalom

- Fillmore, Charles 1976. Frame semantics and the nature of language. *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech* 280: 20–32.
- Hadrovics László 1969. *A funkcionális magyar mondattan alapjai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szabolcsi Anna 1992. *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. A magyar birtokos szerkezet jelentéstana, kognitív keretben. In Kertész András – Pelyvás Péter (szerk.): *Tanulmányok a kognitív szemantika köréből*. Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXI. Budapest: Akadémiai Kiadó. 43–70.
- Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) 2017. *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó.

SIMON GÁBOR

Mondat és kollokáció – a mondat mint kollokáció

Szintaxis és korpusznyelvészet kapcsolatában több irány is körvonalazható. Egyrészt dominánsnak tűnnek azok a javaslatok, amelyek az egyes mondattani modelleket operacionalizálható elméletekként mutatják fel a természetes nyelvfeldolgozás és a korpusz mintázatainak azonosítása számára (Seretan 2011). Más jellegű, és talán némiképp elhanyagolt kihívásokkal szembesülnek azok a vállalkozások, amelyek a korpusz mondatmintázatainak azonosításával és kinyerésével próbálják a mondattani elméleteket empirikusan megalapozni (Meurers–Müller 2009).

Előadásomban ez utóbbi irány feltérképezésére teszek kísérletet: azt vizsgálom, el lehet-e jutni egy igető (*bemegy*) jellemző kollokációiból az igető finit alakja köré szerveződő elemi mondat konstrukciós mintázataiig. Ehhez mindenekelőtt áttekintem a kollokációelemzés lehetőségeit és adattípusait, amelyek bevonhatók az elemi mondat leírásába (Barnbrook–Mason–Krishnamurty 2013, Conrad 2010, Noma 2005). Majd a vizsgált igének az MNSz2-ből és a huTenTen12-ből nyert kollokációs adatai alapján különböző absztrakciós szinteken mintázatokot generálok. Végül ezeknek a mintázatoknak a találati arányát vetem össze a Mazsola keresőfelület segítségével, önmagukban és teljes mondatlefedéssel.

Kulcsszavak: korpusz, kollokáció, elemi mondat, mintázat

Irodalom

- Barnbrook, Geoff – Mason, Oliver – Krishnamurthy, Ramesh 2013. Collocation. Applications and implications. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Conrad, Susan 2010. What can a corpus tell us about grammar? In O’Keeffe, Anne – McCarthy, Michael (eds.): *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*. London – New York: Routledge. 227–240.
- Meurers, Detmar W. – Müller, Stefan 2009. Corpora and syntax. In Lüdeling, Anke – Kytö, Merja (eds.): *Corpus Linguistics. An International Handbook*. Vol. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 920–933.
- Noma, Hideki 2005. When Words From Sentences: Linguistic Field Theory – From Morphology through Morpho-Syntax to Supra-Morpho-Syntax. In Takagaki, Toshihiro – Zaima, Susumu – Tsuruga, Yoichiro – Fernández, Francisco Moreno – Kawaguchi, Yuji (eds.): *Corpus-Based Approaches to Sentence Structures*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 51–76.
- Seretan, Violeta 2011. *Syntax-Based Collocation Extraction*. Dordrecht: Springer.

SZLÁVICH ESZTER

Átmenet a tagmondatkapcsolat és a kétigés komplex magmondat között

Az előadás egy, a létigét és kötőmódú igealakot tartalmazó, ún. kétigés konstrukcióhoz (1b) hasonló szerkezetet vizsgál, amelyben alanyesetű, előtag nélküli vonatkozó névmás (*ki*) található (2b) (l. Haader 2001, Dömötör 2018). A szerkezet a magmondat (l. Imrényi 2013) és a tagmondatkapcsolat (l. Kugler 2018) határán helyezkedik el. Magmondatszerű a redukálódott főmondat (*nincs*), az ige és a névmás szomszédossága, a forma szerint kérdő névmási kifejezés (1a, b) miatt. A (2b) szerkezet a kétigés konstrukciókkal (1b) a hasonlóságok miatt erős asszociatív viszonyban áll. A (2b) azonban nem mutatja a kétigés létigei konstrukciók tipikus jellemzőjét, az infinitívuszos variánst (2a). Tagmondatkapcsolati viselkedést mutat a *hoggy* kötőszó megjelenése (*az idős személyekről nincs ki hogy gondoskodjon*), a névmás tagmondatkapcsoló szerepe (2c), illetve a két véges igealak nem közvetlen hierarchikus viszonya: a névmás kidolgozza, a kötőmódú igealak (ragja) jelöli a létige elsődleges szereplőjét.

(1a) Nincs mit megvennem	→ (1b) Nincs mit megvegyek ←	(1c) Nincs, (a)mit megvegyek
(2a) *Nincs ki(nek) megvenni	→ (2b) Nincs ki megvegye ←	(2c) Nincs, (a)ki megvegye

↑
↓

Kulcsszavak: kétigés konstrukciók, létige, kérdő alakú névmás, előtag nélküli vonatkozó névmás, komplex magmondat, tagmondatkapcsolat

Irodalom

Dömötör Adrienne 2018 Hagymány és újítás a Két könyv... és a Vizsolyi biblia nyelvében: vonatkozó névmási váltakozás. In É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila – Pintér Lilla (szerk.): *Nyelvelmélet és dialektológia 4. A Károlyi-biblia nyelve*. Budapest–Piliscsaba: PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. 37–56.

Haader Lea 2001. Mikrodiakrónia és változásvizsgálat (az összetett mondatokban). *Magyar Nyelvőr* 125: 354–371.

Imrényi András 2013. *A magyar mondat viszonyhálózati modellje*. Nyelvtudományi Értekezések 164. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kugler Nóra 2018. *Az összetett mondat*. Budapest: Eötvös Kiadó.

TÁTRAI SZILÁRD

A kontextualizáció szubjektivitása az elemi és az összetett mondatokban

Az elméleti orientációjú előadás a mondatok kontextualizációjának kérdését a nyelvi megismerés szubjektumokhoz kötöttsége felől problematizálja. Abból indul ki, hogy a megnyilatkozó tudati beállítódását kiindulópontként érvényesítő kontextualizálók az elemi mondatokban lényeges ponton különböznek a deiktikus kiindulópontokat érvényre juttató kontextualizálóktól (l. Tátrai 2019). Amíg utóbbiak integráns részei a mondatban lehorgonyzódó folyamatnak, addig a szubjektív attitűdöt kifejező kontextualizálók nem részei annak, hanem az ahhoz való reflexív viszonyulást juttatják kifejezésre (vö. Imrényi 2017), akárcsak az összetett mondatok kontextualizáló tagmondatai (vö. Kugler 2019). Az előadás a tudati beállítódást érvényre juttató kontextualizáló konstrukciók működését a szubjektívizáció és az objektívizáció (l. Langacker 2006), a szubjektívizáció és a perspektívizáció (Sanders–Spooren 1997), valamint a metapragmatikai tudatosság (Verschueren 2004) fogalmaira reflektálva értelmezi.

Kulcsszavak: kontextualizáció, szubjektívizáció, objektívizáció, perspektívizáció, metapragmatikai tudatosság

Irodalom

- Imrényi András 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris. 663–759.
- Kugler Nóra 2019. Kontextualizálás elemi mondatokkal. In Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Budapest: ELTE. 47–67.
- Langacker, Ronald W. 2006. Subjectification, grammaticalization, and conceptual archetypes. In Athanasiadou, Angeliki – Canakis, Costas – Cornillie, Bert (eds.): *Subjectification. Various paths to subjectivity*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter. 17–40.
- Sanders, José – Spooren, Wilbert 1997. Perspective, subjectivity, and modality from a cognitive linguistic point of view. In Liebert, Wolf-Andreas – Redeker, Gisela – Waugh, Linda (eds.): *Discourse and perspective in cognitive linguistics*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 85–112.
- Tátrai Szilárd 2019. A kontextualizáció perspektívikussága és metapragmatikai reflektáltsága az elemi és az összetett mondatokban. In Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Budapest: ELTE. 13–28.
- Verschueren, Jef 2004. Notes on the role of metapragmatic awareness in language use. In Jaworski, Adam – Coupland, Nikolas – Galasinski, Dariusz (eds.): *Metalanguage: Social and ideological perspectives*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter. 54–73.

TOLCSVAI NAGY GÁBOR

Trajektor-landmark megoszlás és a szemantikai szerepek a magyar mondatkonstrukciókban

Az előadás a trajektor-landmark megoszlás és a szemantikai szerepek feszültségviszonyát tárgyalja a magyar mondatkonstrukciókban (azok egyes gyakori alaptípusaiban). Imrényi (2020) az alany értelmezésében a szemantikai szerepek funkcióinak meghatározó voltát tételezi, és ezzel együtt magyarázó erejét, a trajektor-landmark megoszlás alternatívájaként. Langacker (2008: 366) szerint a szerepaszimmetriák a fogalmi tartalomhoz tartoznak, a konstruáláshoz, míg a trajektor/landmark szerveződés a figyelem fókuszálásának eredménye a nyelvi bemutatásban.

Az előadás azt kívánja bemutatni, hogy a magyar mondat használatában a kétféle perspektíva párhuzamosan, pontosabban egymásba épülve érvényesül. A trajektor-landmark megoszlás nem vész el, megtartja az ige szemantikájában (variábilis) tartalmát és jelentőségét, miközben hozzáigazítódik, kontextualizálódik a mondatbeli szemantikai szerepekkel a kidolgozásokban. A hozzáigazítódást lehetővé tevő egyik tényező a trajektor és landmark(ok) szemantikus tartalma (további tényezők, pl. a szórend rugalmas változataival kölcsönviszonyban). Mindez elemzésekkel demonstrálható, és a komplex, használatalapú leírásában, a függőségi szerkezetekben is megjelenítésre vár.

Kulcsszavak: figyelemirányítás, konstruálás, landmark, mondat, szemantikai szerep, trajektor

Irodalom

- Croft, William 2001. *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Imrényi András 2017. Mondattan. Az elemi mondat viszonyhálózata. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 761–895.
- Imrényi András 2020. Az alany szemantikája. In Simon Gábor – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan, diskurzus, megismerés*. Budapest: Eötvös Kiadó. 167–182.
- Kugler Nóra 2017. Mondattan. A mondat típusok részletes tárgyalása. Az összetett mondat. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 664–760.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Jelentéstan. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 207–466.

VARGA MÓNIKA

Kontextualizáció és variáció az összetett mondatokban: a határozói igenevek esete

A határozói igeneves szerkezetek rendszerszerű, a mondattani mellett szövegtani-pragmatikai variánsai a véges igés tagmondatoknak. Az igenév esetében a lehorgonyzás az igeitől (a kontextualizáció „a mondat mint folyamat” dimenziója l. Imrényi–Kugler 2017) eltérően valósul meg: a kontextusból vagy „keretsémából” következtethetők ki az időbeli és személyközi jellemzők (Cristofaro 2007, l. még Gugán 2007, Varga 2020). Jelen előadás részben történeti (alapvetően funkcionális) megközelítésben vizsgálja ezt a folyamatot mint kontextualizációt korpuszadatok és kézi gyűjtések alapján: az igeneves tagmondatok szerkezeti jellemzőinek és funkciójának azonosításával, valamint a véges igés változatokkal való megfeleltetéssel mutatva rá arra, hogy az igeneves tagmondatok egyes diskurzusfunkciói alapján kiterjedés/extenzió – a véges igékre jellemző szerkezeti függetlenség felé irányulás – figyelhető meg (vö. Rose 2016), főként az explicit vagy implicit saját alanyt és a bővítmények közötti koreferenciát tekintve.

Kulcsszavak: kontextualizáció, variáció, határozói igeneves tagmondat, lehorgonyzás, koreferencia.

Irodalom

- Cristofaro, Sonia 2007. Deconstructing Categories: finiteness in a functional-typological perspective. In Nikolaeva, Irina (ed.): *Finiteness. Theoretical and Empirical Foundations*. Oxford: Oxford University Press. 91–115.
- Gugán Katalin 2007. Az alany és az állítmány egyeztetése a középmagyar korban. *Magyar Nyelvőr* 131: 99–107.
- Imrényi András – Kugler Nóra 2017. Mondattan 1–17. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 663–759.
- Rose, Françoise 2016. On finitization. In Chamoreau, Claudia – Estrada-Fernandez, Zarina (eds.): *Finiteness and Nominalization*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 345–370.
- Varga Mónika 2020. *Alany, kontroll és (ko)referencia a határozói igenevek történetében: használat, variáció, változás*. (Előadás: Nyelvtudományi Intézet.)